

Crkve reformatorske baštine

Stanko JAMBREK, *Hrvatski protestantski pokret XVI. i XVII. stoljeća*, Matica hrvatska, Zaprešić, 1999., 302 stranice; Danijel BRKIČ, *Anton Chráska med Slovenci. O duhovnih koreninah evangelijskega gibanja pri nas* [Anton Chráska među Slovencima. O duhovnim korijenima evanđeoskog kretanja u nas], Vostri, Koper, 1999., 172 stranice; Ruben KNEŽEVIĆ, *Pregled povijesti baptizma na hrvatskom prostoru*, Savez baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj - Baptistički institut, Zagreb, 2001., 150 stranica.

Premda se povjesničari ne mogu složiti o tome kada su točno Hrvati prihvatili kršćanstvo, nedvojbeno je da je kršćanstvo izvršilo odlučan utjecaj na hrvatsku kulturu i baštinu. Poput nekolicine drugih europskih naroda, među kojima su i Slovenci, s kojima su Hrvati zemljopisno i povijesno tijesno povezani, Hrvati i hrvatstvo povijesno su neraskidivo vezani upravo uz Rimokatoličku crkvu. Upravo zato zna u Hrvata doći do poistovjećivanja nacionalnog identiteta i prevladavajuće religijske pripadnosti, katkad i do uniformnog poricanja svake drugotnosti ili čak moguće drugotnosti.

Povijesna znanost, kao ni povijest književnosti i srodne znanosti, nije imuna na takve sklonosti. Crkvena povijest, poduprta općim eklezijalnim aksiomima, pokazuje nesklonost prema istraživanju drugih kršćanskih tradicija na ovom tlu, a tako i prihvaćanju, makar i načelnom, njihova mogućeg prinosa razvoju povijesnih zbivanja. Takav se stav često preslikava u društvo te funkcionira poput stereotipa upregnutog u kola dnevopolitičkih potreba. Problem je u tome što opća informatizacija i globalizacija društva relativiziraju absolute i nagrizaju nekritičke ili nepotpune konstrukcije.

Ove se opaske u našem slučaju ponajprije osvrću na odnos hrvatske, mahom rimokatoličke historiografije prema utjecaju Reformacije i protestantizma u jugoistočnoj Europi. Taj odnos obilježen je, uz iznimke, ili paušalnim odbacivanjem i svekolikim poricanjem ili, pak, nedostatkom interesa za njihovo sustavno

proučavanje. Slično se može ustvrditi i za povijesna istraživanja kršćanskih crkava koje stoje izvan rimokatolicizma. Neke od njih prisutne su na tlu jugoistočne Europe nekoliko stoljeća (Evangelička crkva, Reformirana crkva), a neke više od jednog stoljeća (baptisti, pentekostalci). Potonji, doduše, i sami snose stanovitu krivicu jer su donedavno bili nezainteresirani za svoju povijest kao i za doprinos društvu u cjelini.

Posljednjih se desetak godina kod pripadnika crkava reformacijske baštine u Hrvatskoj počinje pojavljivati zanimanje za povijesno istraživanje svojeg identiteta. Mora se priznati da je duža povijest ekumenskog dijaloga u Sloveniji - možda uvjetovana činjenicom što je protestantizam u slovenskim zemljama izvorno bio jači i ostavio jače tragove - omogućila i dublje istraživanje protestantske povijesti nego što je to slučaj u Hrvatskoj. Hrvatska se svojim ojačanim zanimanjem za povijesno istraživanje protestantizma tako uklapa u opće tendencije razvoja upravo takvog procesa koji se odvija u mnogim europskim zemljama, posebice u zemljama srednje i istočne Europe i bivšega Sovjetskog Saveza. Svježa nova istraživanja ponegdje izazivaju dogmatsko protivljenje (Rusija, Ukrajina, donedavno Poljska, Bugarska, Rumunjska), ali unatoč tome ona uspješno iznose na površinu vrijedne podatke. Ta otkrića obogaćuju ne samo konfesionalnu samospoznaju nego daju i značajan prinos boljem shvaćanju nacionalnih povijesti. U nastavku bih se htio ukratko osvrnuti na tri takve studije koje su se pojavile u posljednje dvije godine, dvije hrvatskih pisaca i jednu slovenskog.

Stanko Jambrek u knjizi *Hrvatski protestantski pokret XVI. i XVII. stoljeća* najprije širokim obrisima ocrta pojavu reformacije u Europi, a zatim u tom okviru uspješno ukazuje na širenje protestantizma te njegov utjecaj u hrvatskim zemljama u XVI. i XVII. stoljeću. Pri tome obuhvaća povijesna hrvatska područja, uključujući i ugarske Hrvate. Od posebna će interesa biti istraživanje i popis mnogobrojnih protestantskih crkvenih zajednica i župa koje su u XVI. i XVII. stoljeću niknule širom Hrvatske. Jambrek nadalje prikazuje nekolicinu značajnih hrvatskih protestanata i pojedinaca sklonih protestantizmu kao što su Matija Vlačić Ilirik, Petar Pavao Vergerije ml., Ivan Ungnad, Stipan Konzul, Antun Dalmatin, Grgur Vlahović i obitelj Zrinski. Slijedi osvrt na značajna teološka i općereligiozna izdanja hrvatskih protestanata u razdoblju 1555.-1611. Knjiga završava iscrpnim i korisnim popisom protestantskih izdanja, teoloških studija, prijevoda Biblije i književnih uradaka, te kronološkom tablicom. U svojoj nakani da pokaže kako je protestantizam ostavio neizbrisiv trag Jambrek uspješno utire put daljnjim crkveno-povijesnim istraživanjima ove vrste.

Slovenac Daniel Brkič, *Anton Chráska med Slovenci. O duhovnih koreinah evangelijskega gibanja pri nas*, bavi se kasnijim razdobljem protestantske crkvene povijesti u Sloveniji, koje obuhvaća kraj devetnaestoga i prvu polovicu dvadesetoga stoljeća. Studija se bavi likom i radom Antona Chráske, češkog misionara koji je od 1896. do 1922. godine djelovao u Sloveniji djelomice uz potporu Britanskoga i inozemnog misijskog društva. U šest poglavlja Brkič opisuje trajni utjecaj koji je Chráska imao na slovenske protestante. Chráska je potjecao iz češke Slobodne reformirane (Evangeličke) crkve (danas Cirkev bratrska) te je surađivao s kršćanima luteranima (Evangelička crkva), koji su bili isključivo Nijemci. Ipak, najznačajniji doprinos "reformiranju reformacije" dao je osnivanjem i vođenjem proučavanja Biblije u kućnim zajednicama. Time je udario temelje nastanku slobodnih kršćanskih crkava, koje se danas svrstavaju pod zajednički nazivnik "evanđeoski kršćani". Nadalje, Chráska se oženio Slovenkom i naučio slovenski jezik tako da je propovijedao, pisao i objavljivao na slovenskome. Osim toga, uređivao je i izdavao dva kršćanska časopisa. Ipak, najveći mu je doprinos vjerojatno bio prijevod Biblije na slovenski. Brkičeva monografija završava reprodukcijama fotografija iz Chráskina života i rada, impresuma najznačajnijih izdanja te izvadcima iz Chráskinih rukom pisanih pisama. Zanimljivo je napomenuti da su neki Chráskini učenici poslije postali značajnim vođama baptističkog pokreta u bivšoj Jugoslaviji i došli u dodir s hrvatskim baptistima.

U svome Uvodu u *Pregled povijesti baptizma na hrvatskom prostoru*, Ruben Knežević se osvrće na pitanja naravi povijesti, historiografske metode, terminologije, pisanih izvora te metodologije. Ova metodološka rasprava nužni je temelj istraživanja i jamac njegove povijesne vjerodostojnosti. Drugo poglavlje pruža kratki opći pregled reformacije i postreformacijskih zbivanja u Europi, a treće ocrtava religijsko-političke okolnosti u hrvatskim zemljama u drugoj polovici XIX. stoljeća. Sljedeća poglavlja, usredotočena na hrvatske zemlje, oslikavaju pojavu kršćana baptista. Poglavlje *Počeci* (1872.-1921.) prikazuje djelovanje pojedinaca koji su najčešće bili neovisni jedni o drugima. Najstarija mjesna crkva postojala je u Sarajevu. Sljedeće poglavlje opisuje djelovanje najznačajnijega baptističkog vođe ranog razdoblja Vinka Vaceka (1922.-1939.), širenje baptizma te ustrojavanje u nacionalni Savez baptističkih crkava temeljem dobrovoljnog udruživanja. Slijedi osvrt na razdoblje Drugoga svjetskog rata (1941.-1945.), vrijeme komunističkog totalitarizma (1945.-1953.), zrelo razdoblje baptizma (1954.-1966.) i konfesionalnu raspoznatljivost Jugoslavenskoga baptističkog saveza (1967.-1990.). Faktografsko izlistavanje najvažnijih zbivanja posljednjeg desetljeća i

završne opaske zaključuju studiju. Ovo temeljito i povijesno istraživanje sadrži obilje dokumentiranih podataka o baptistima, pojedincima i crkvama širom Hrvatske sve do danas. Studija je trenutačno izrađena ponajprije kao interaktivni udžbenik namijenjen studentima kolegija povijesti baptističkog pokreta, ali autor za kraj 2001. godine priprema proširenje monografije poglavljem o razvoju teoloških zasada hrvatskih baptista i poglavljem o izdavaštvu baptista.

Ove tri studije odražavaju obnovljeni interes za povijesno-teološki identitet crkava reformacijske baštine pa će ponajprije biti zanimljiva pripadnicima tih crkava. No, takva istraživanja dopunjuju i hrvatsku crkvenu, ali i opću povijest. Stoga njihovu pojavu treba pozdraviti jer one obogaćuju sve pluralističkije hrvatsko društvo te pripremaju tlo utemeljenijem ekumenskom dijalogu i boljem međukonfesionalnom razumijevanju.

Davorin Peterlin